

*Коцкулич В. В.,**викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

КАТЕГОРІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ СУДДІВ

Анотація. У статті розглядається категорія справедливості в контексті загальноетичних стандартів правової поведінки суддів.

Ключові слова: справедливість, суддя, правова поведінка.

Постановка проблеми. Кожна правова система містить інститути і процедури, які допомагають судді направити його розсуд шляхом об'єктивності: змагальний процес має на меті надати судді, не вимагаючи його залучення, різні можливості, про які він міг би і не знати; адвокати розкривають і надають йому різні можливості, які полягають у даній ситуації; різноманітні правила забезпечують цілісність судового процесу та відсутність внутрішніх та зовнішніх впливів; публічність розгляду й обов'язковість мотивування рішення збільшують елемент об'єктивності. На шлях об'єктивності ставлять суддю і правила судової етики [1, с. 169].

Мета статті – проаналізувати категорію справедливості в контексті загальноетичних стандартів правової поведінки суддів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійні знання та навички – лише половина необхідних якостей для судді. Не треба забувати, що суддя – це посадова особа, якій законом довірено вирішувати долі людей, причому на власний розсуд у межах норми закону. Найбільш яскраво ці індивідуальні дискреційні повноваження проявляються у справах, пов'язаних із кримінальним та адміністративним правом, із покаранням за злочин і проступок, із запобіжним заходом. Саме суддя вирішує, чи позбавляти людину волі та на який термін, чи становить вона загрозу для суспільства та ін. [2].

«Етичні правила», що стосуються здійснення судочинства, тісно пов'язані з моральними засадами суспільства. Мораль (від латинського «moralis» – моральний; «mores» – звичай) є одним зі способів нормативного регулювання поведінки людини, особливою формою суспільної свідомості і видом суспільних відносин. Єдність суспільних відносин із необхідністю визначає спільність правової і моральної систем. Мораль і право перебувають у постійній взаємодії. Право не повинно суперечити моралі. Воно впливає на формування моральних поглядів і етичних норм. Як зазначав Гегель, «моральна сторона та моральні заповіді не можуть бути предметом позитивного законодавства» [3].

Досить цікава практика стосовно морально-етичних вимог до кандидатів на посади суддів склалася у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України (далі – ВККС України). За законодавством про судоустрій, одним зі складників добору суддів є спеціальна перевірка особистих і моральних якостей кандидатів на відповідну посаду, що провадиться на різних етапах такого добору. При реалізації своїх повноважень ВККС

України досить прискіпливо ставиться до цього питання, відмовляючи в рекомендації на посаду суддів особам, які, на її думку, не відповідають високим моральним засадам суддівської етики. Позиція ВККС України полягає в тому, щоб уся попередня професійна діяльність кандидата на посаду судді була бездоганною з погляду забезпечення високої репутації органів судової влади [4, с. 117].

Так, сучасна судова практика показує, що досить часто для прийняття судового рішення слід обирати між нормою права та моралі. Такий вибір коливається від однієї крайності (повне ігнорування «неправового» закону) до іншої («сліпе» виконання закону). Такі подібні колізії моралі і права, на думку А.В. Аверина, приводять нас до твердження, що найкраще вибирати «золоту середину». Прийняття судового рішення за таким принципом означає закріплення останнього нормами права, щоб не науково-практичні рекомендації, а сам закон передбачав вчинення тих чи інших дій суддею у неоднозначному складному судовому спорі [5, с. 229].

Очевидно, що справедливість є кінцевою метою суддівського пізнання конкретної правової ситуації. Така позиція підтверджується тим, що вже на початку судового процесу припускається, що його підсумком буде встановлення справедливості, причому конкретної, ситуативної, індивідуально зумовленої і водночас узгодженої з загальною картиною правової дійсності [6, с. 259].

Для судді важливо зберегти баланс між людяністю (добротою) і суворістю (справедливістю). Такі якісні характеристики суддівської поведінки досягаються не відразу, а зароджуються, формуються і розвиваються в процесі судової діяльності, переростаючи у вміння та навички. Фактором, що відіграє вирішальну роль у цьому процесі, є т. зв. «стадія зрілості». Доброта і суворість – двостороння концепція. Відрив між цими характеристиками веде до формалізму, професійної неадекватності та незнання, а це особливо небезпечно у відправленні правосуддя [7, с. 3].

Ідея справедливості в судочинстві може тлумачитися по-різному та мати наслідком різні вимоги. Наприклад, у контекстах т. зв. матеріального чи процесуального права. Справедливість у розумінні вимоги рівності зобов'язує до рівноправності в судовому процесі (наприклад, кожен, а не вибрані, має право користуватися певними можливостями, гарантованими законом). Справедливість у розумінні вимоги пропорційності означає, що збиток повинен бути рівноцінно відшкодований, а правопорушник – понести адекватне покарання, визначене судом [8, с. 114]. Існування почуття справедливості взаємозумовлене наявністю моральних цінностей, фахових знань і навичок, раціональності та професійної етики під час прийняття судового рішення.

Однією з особливостей справедливості є уміння судді раціонально і безкорисливо оцінювати факти та приймати рішення відповідно до положень чинного законодавства. Безкорисливість у цьому сенсі передбачає відсутність бажання отримати винагороду за прийняття сприятливого для однієї зі сторін рішення, або ж інші причини, з урахуванням яких суд може винести несправедливий вирок. Суд враховує переконання та інтереси сторін, їх відносини стосовно один одного, альтернативи, між якими вони повинні вибирати, процедуру, внаслідок якої вони могли сформулювати свою думку, і т. д. [9, с. 16].

Висновки. Справедливість як віра, як певний нематеріальний фактор є тим принципом здійснення правосуддя, що має пріоритетне значення. Окрім цього, це суб'єктивне поняття, що може бути витлумачено однією особою як справедливе, а іншою – як несправедливе. Справедливість у відправленні правосуддя має інструментальну цінність. В ідеальному вигляді це – риса характеру, життєва позиція судді, що включає індивідуальну самооцінку і загальне уявлення про фундаментальні цінності суспільства (правові та моральні засади).

Література:

1. Барак А. Судейское усмотрение / пер. с англ. М.: Норма, 1999. 364 с.
2. Лавриненко І. Ідеальний суддя: компетентний, моральний і не дуже молодий. URL: <http://ua.racurs.ua/699-idealnyy-suddya-kompetentnyy-moralnyy-i-ne-duje>.
3. Васильева Г.А. Профессиональная этика юриста. 2005. URL: <http://scicenter.online/etika-yuridicheskaya-kniga/professionalnaya-etika-yurista-uchebno125.html>.
4. Овчаренко О.М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії та практики: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2016. 534 с.
5. Аверин А.В. Истина и судебная достоверность. СПб: Юридический центр Пресс, 2007. 466 с.
6. Гураленко Н. Справедливість як константа суддівського пізнання. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 2. С. 257–260
7. Zimanov S.Z. To be the personification of goodness and justice. Sanger. 2001. № 1. С. 2–8.
8. Бігун В.С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення. Київ: Бібліотека міжнародного часопису «Проблеми філософії права», 2011. 316 с.
9. Rawls J. A Theory of Justice. 1999. 36 p.

Коцкулич В. В. Категория справедливости в контексте общеэтических стандартов правового поведения судей

Аннотация. В статье рассматривается категория справедливости в контексте общеэтических стандартов правового поведения судей.

Ключевые слова: справедливость, судья, правовое поведение.

Kotskulych V. V. Category of justice in the context of general ethic standards of legal behaviour of judges

Summary. The article deals with the category of justice in the context of the general ethical standards of legal behavior of judges.

Key words: justice, judge, legal behavior.